

Rozwój psychiczny szczeniąt i rola wczesnej socjalizacji

Joanna Kosińska

spejalista psychologii psów

Przez wiele stuleci zwierzę uważane było za mechanizm pozbawiony uczuć, którego zachowaniem kierują odruchy a zachowanie opiera się na instynktowych lub wyuczonych reakcjach na określone bodźce.

Pierwsze zmiany tego poglądu przyniosły prace rozpoczęte w 1925 roku przez amerykańskich psychologów, między innymi J.H. Massermana. Zauważył on, że zwierzęta są wrażliwe na nieprzyjazne otoczenie tak samo jak człowiek, mają wewnętrzne życie emocjonalne, a wszelkie konflikty wywołują zaburzenia ich równowagi psychicznej.

Psychologia zajmuje dzisiaj ważne miejsce wśród nauk o zachowaniu zwierząt i jest wciąż wzbogacana o nowe odkrycia. Nowe podejście psychologii zwierząt postrzega psa jako istotę posiadającą psychikę, uczucia. Psychika zwierząt nie jest wyłącznie instynktem czy tylko wynikiem uczenia się. Dysponują one świadomością, która steruje ich instynktami i inteligencją.

Pies tak jak człowiek może cierpieć na nerwice i zapadać na choroby psychosomatyczne. Nerwice są przyczyną zaburzeń zachowania takich jak agresja, lęk, depresja. W wielu przypadkach nerwica psa jest następstwem nerwicy właściciela lub wyrazem konfliktu w rodzinie.

Rozwiązywaniem problemów z zachowaniem psów zajmują się specjaliści psychologii zwierząt, którzy na podstawie obserwacji psa oraz długiej rozmowy z właścicielami znajdują przyczyny zaburzeń i zalecają odpowiednią terapię. Wymaga ona zwykle zaangażowania ze strony całej rodziny. Czas trwania terapii jest bardzo różny, zależy od zaawansowania problemu, od jak dawna występuje, w jakim wieku jest pies i jakie jest nastawienie właścicieli do terapii.

Specjalista psychologii zwierząt to osoba zajmująca się problemami relacji pomiędzy człowiekiem a zwierzęciem. Musi posiadać szeroką wiedzę z dziedziny etologii ludzkiej i zwierzęcej, wielu gałęzi psychologii (m.in. psychoanaliza, terapia systemowa, metody komunikacji) a także powinien znać podstawy fizjologii i anatomii zwierząt. Do psiego psychologa zgłaszają się ludzie, którym zachowanie ich czworonoga zaczęło przeszkadzać. Pojęcie problemu z zachowaniem jest bardzo względne i indywidualnie zróżnicowane. To samo zachowanie psa może jednym właścicielom podobać się a dla innych być nie do zniesienia. Bywa, że zachowanie psa staje się problemem w wyniku zmiany miejsca zamieszkania lub trybu życia właścicieli. Szczekanie psa mogło być mile widziane, gdy właściciele mieszkali w domu na wsi,

natomiast po przeprowadzce do miasta stało się powodem skarg sąsiadów. Pies niszczący wszystko w domu w czasie nieobecności właściciela (lęk separacyjny) nie jest wielkim problemem dla osoby przebywającej stale w domu. Sytuacja jednak zmieni się, gdy osoba ta podejmie pracę i będzie musiała zostawiać psa samego na wiele godzin.

Hodowca powinien codziennie dotykać szczenię i brać je do ręki

Rozwój psychiczny szczeniąt

Zachowanie dorosłego psa jest tylko w 10-20% uwarunkowane genetycznie. W ponad 80% zależy ono od wpływów otoczenia. Dlatego tak ważne jest stworzenie właściwych warunków rozwoju psychicznego szczenięcia, począwszy od jego poczęcia.

Dojrzewanie psychiczne jest zjawiskiem będącym częścią rozwoju zwierzęcia już od stadium zapłodnionego jaja. Nabyte drogą prób i błędów doświadczenia życiowe wpływają dodatkowo na dojrzewanie psychiczne każdego osobnika. Rozwój osobowości zwierzęcia zależy od jego kontaktów z otoczeniem - z matką, rodzeństwem, człowiekiem, itd. Jeszcze przed narodzeniem szczenięta zaczynają odbierać wrażenia dotykowe i emocjonalne, odczuwają niepokój matki. Dlatego należy zapewnić spokojną ciężarną sucę i nie narażać jej na częste stresy. Wskazane jest też regularne, codzienne dotykanie, głaskanie i delikatne masowanie jej po brzuchu. Dzięki temu szczenięta będą spokojniejsze, mniej podatne na gwałtowne emocje, bardziej tolerancyjne na bodźce zewnętrzne.

Rozwój szczenięcia możemy podzielić na kilka faz. Pierwsza faza (wczesnoszczenięca) trwa od narodzin do szóstego miesiąca życia.

Przez pierwsze dwa tygodnie szczenię tylko śpi i ssie (okres neonatalny). W tym czasie hodowca powinien codziennie dotykać szczenięta, brać je do ręki, ważyć i równocześnie zapewnić im spokojny sen, gdyż właśnie podczas snu wydziela się hormon wzrostu.

W trzecim tygodniu (okres przejściowy) rozwijają się do końca narządy zmysłów i szczenię zaczyna reagować na bodźce zewnętrzne. W wieku 3 tygodni, prawidłowo rozwinięte szczenię powinno reagować na bodźce wzrokowe i słuchowe np. na klaskanie nad głową. W następnych tygodniach życia szczenięta zaczynają coraz lepiej widzieć i słyszeć a także zaczynają poruszać się, bawić ze sobą, warcząc i szczekając. Wyrastają im mleczne zęby, zaczynają samodzielnie jeść pokarm stały. Siedmiotygodniowe szczenię powinno wiedzieć, że należy do gatunku „pies”, a także znać człowieka i inne gatunki zwierząt domowych jak np. koty. Dlatego do 7 tygodnia życia powinno żyć z psami (ze swoim rodzeństwem) i mieć kontakt z ludźmi (zabawa z ludźmi dorosłymi i dziećmi). Szczenięta powinny przebywać w środowisku bogatym w rozmaite bodźce stymulujące wzrok, słuch i czynności motoryczne. Musi to być pomieszczenie widne, do którego docierają różnorodne dźwięki, hałasy z zewnątrz, szczenięta muszą mieć do dyspozycji różne zabawki. Nierówne podłoże dobrze wpływa na rozwój sprawności motorycznej, dlatego dobrze jest, gdy szczenięta mogą pobiegać np. po ogrodzie.

Okres socjalizacji trwa do dwunastego tygodnia życia. Nauka socjalna jest mechanizmem bardzo złożonym. Szczenię poznaje swoje otoczenie i uczy się zachowań socjalnych potrzebnych do życia w sforze, zasad hierarchii i sposobów komunikowania się. Pierwsze stosunki socjalne można już zaobserwować podczas ssania, kiedy to szczenięta silniejsze zajmują lepsze pozycje, przy bardziej mlecznych sutkach.

Naśladując zachowania matki, szczenię uczy się prawidłowych reakcji i języka ciała, między innymi tzw. zachowań pokojowych, mających na celu uspokojenie przeciwnika i uniknięcie walki. Suka chwytając szczenięta zębami za pysk lub głowę pokazuje swoją dominację. Niesfornie szczenięta trzymając przyciśnięte do ziemi tak długo aż zastygną w bezruchu. W ten sposób uczy je postaw podporządkowania oraz samokontroli. Dlatego tak ważne jest, aby szczenięta miały kontakt z matką do minimum 5 tygodnia życia. Każde normalne szczenię w wieku 7 tygodni powinno umieć powstrzymać chęć gryzienia, tzn.

jeśli inny pies lub człowiek zapiszczy, szczenię powinno natychmiast przestać gryźć. Siedmiotygodniowe szczenię powinno także umieć przyjąć postawę podporządkowania lub uspokojenia (położyć się na brzuchu lub plecach i zatrzymać w bezruchu). Psy nadpobudliwe i nadaktywne w wieku dojrzałym, to w większości psy, które nie miały kontaktu z suką w 4-5. tygodniu życia. W tym właśnie okresie, suka uczy szczenięcia samokontroli. Szczenię, które gryzie zbyt mocno i jest nadmiernie aktywne (skacze, piszczy, gryzie) jest przez sukę chwywane za kark lub szyję, zmuszane do przyjęcia postawy podporządkowania i do uspokojenia się.

Nowy właściciel powinien naśladować zachowanie suki przez parę tygodni, przy jednoczesnym używaniu komend słownych. Zdarza się, że suka nie potrafi dobrze wychowywać szczeniąt, jest zbyt tolerancyjna, nie reaguje na ich niesforne zachowania. Dotyczy to najczęściej pierwiastek a także suk pewnych ras, które są dość odporne na ból. Dobrym przykładem jest tu popularny labrador retriever czy buldog amerykański. Małe labradory ciągną często sukę za ogon, za uszy, ciągną za fagle a ona cierpliwie wszystko znosi. Pozostaje również obojętna na zbyt brutalne zachowania niektórych szczeniąt podczas ich zabaw z rodzeństwem. Dlatego jednym z zadań hodowcy jest obserwacja zachowań suki i potomstwa i ewentualna interwencja, jeśli zauważy, że któryś szczeniak zbyt silnie gryzie swojego rówieśnika lub matkę. Szczenię takie można przywołać do porządku tak jak robią to suki-matki tj. przyciskając do ziemi. Inną, wygodniejszą metodą, jest podniesienie takiego szczenięcia do góry i postawienie z powrotem na ziemi dopiero jak się uspokoi i przestanie wrywać.

Zwykle maluch trafia do nowego domu w wieku około 7 tygodni. Ważne jest, aby nowy właściciel od samego początku zapoznawał go z otaczającym światem. Trzeba zapewnić szczenięciu pozytywne kontakty z różnymi typami osób - kobietami, mężczyznami, małymi dziećmi, osobami niepełnosprawnymi, mundurowymi. Powinno mieć także możliwość kontaktu z innymi psami, gdyż zabawa z osobnikami tego samego gatunku doskonale uczy zachowań socjalnych. Właściciel powinien zapoznać szczenię z różnymi dźwiękami, takimi jak hałas jadących samochodów, pociągu, odgłos wiertarki lub miksera, dzwonek telefonu, trzaskanie drzwi, wystrzały, huki. W tym celu można odtwarzać szczenięciu nagrane dźwięki na taśmie magnetofonowej. Należy uważać, aby szczenię nie zbyt się nie przestraszyło. Na początku włączamy nagranie cicho, z czasem coraz głośniej. Nie zastąpi to jednak kontaktów z rzeczywistymi z odgłosami dnia codziennego, gdyż dźwięki zarejestrowane na taśmie są zawsze trochę zniekształcone.

Do trzeciego miesiąca życia szczenię powinno poznać takie miejsca jak ruchliwa

ulica, dworzec kolejowy, centrum handlowe, jeździć samochodem i innymi środkami transportu, windą, poznać dzieci w różnym wieku, osoby niepełnosprawne, inne psy oraz inne gatunki zwierząt. Około czwartego miesiąca życia wyrastają szczenięciu stałe zęby i pojawia się u niego potrzeba żucia - szczenię gryzie, szarpie i niszczy przedmioty. Tocząc zacięte „walki” z różnymi przedmiotami, bawiąc się w „polowanie” na nasze buty, szczenię rozładowuje wewnętrzne napięcia fizjologiczne. Jest to potrzebne dla właściwego rozwoju psychicznego. Nie wolno tego maluchowi zabraniać. Trzeba tylko zapewnić odpowiednią ilość zabawek do gryzienia. Zbyt brutalne karcenie szczenięcia w tym wieku może spowodować, że wyrośnie ono na psa zbyt uległego i lęklivego. Pamiętajmy, że szczenię jest bardzo wrażliwe na zmiany tonacji głosu i wystarczy zmienić ton głosu na bardziej szorstki, by zrozumiało, że robi źle.

Istotną sprawą jest nauka czystości. Szczenię wyznacza początkowo swe terytorium znacząc je moczem. Trzeba pamiętać, że szczenię w wieku poniżej 3 miesięcy nie jest w stanie na dłużej powstrzymać swoich potrzeb fizjologicznych. Jednak już od 9 tygodnia można stopniowo uczyć psa czystości. Szczenięta załatwiają się zazwyczaj po przebudzeniu się i po posiłkach. W tym czasie właściciel powinien wyprowadzić szczenię na dwór, aby tam się załatwiło. Należy unikać karcenia szczenięcia, gdy nabrudzi w domu. Zawsze lepsze rezultaty daje nagradzanie niż karanie. Jak tylko szczenię załatwi się podczas spaceru, należy je pochwalić. Osobniki bardziej lęklive mogą mieć więcej problemów z nauczeniem się czystości i potrzebują więcej cierpliwości ze strony właściciela.

Normalnie rozwinięte 4 miesięczne szczenię powinno umieć przyjąć postawę podporządkowania, kontrolować swoje gryzienie i aktywność ruchową, nie bać się wychodzić na spacer poza swój teren, nie bać się osób obcych i dzieci, nie bać się i chętnie bawić z innymi psami, z innymi zwierzętami. Wskazane jest uczęszczanie ze szczenięciem do tzw. „psiego przedszkola”, gdzie będzie miało możliwość kontaktu i zabawy z innymi psami.

Szczenięciem powinni zajmować się wszyscy domownicy a nie tylko jedna, stała osoba, powinno być głaskane tylko gdy właściciel ma taką ochotę (a nie gdy szczenię się tego domaga), nie powinno ono spać tuż obok właściciela i należy je stopniowo przyzwyczajać do samotnego przebywania w pokoju, w domu. Działanie te mają na celu nauczenie szczenięcia niezależności uczuciowej od właściciela (w naturalnych warunkach, w wieku 4-5 miesięcy rozpoczyna się proces odłączenia szczenięcia od matki, szczenię staje się coraz bardziej samodzielne).

Około szóstego miesiąca rozpoczyna się okres przedmłodzieńczy i trwa on do około dziewiątego miesiąca życia psa. Szczenię staje się bardziej nerwowe, wrażliwe, jest niepo-

sluszne, przeciwstawia się rozkazom właściciela, próbuje dominować. Jest to tzw. kryzys młodzieńczy, czas zwiększonego wydzielania hormonów i zmian zachowania. Między dziewiątym i trzynastym miesiącem szczenię kończy swój rozwój. Jest to okres młodzieńczy. Intensywne wydzielanie hormonów sprawia, iż pies jeszcze bardziej próbuje przeciwstawiać się właścicielowi, próbuje wygrać walkę o wyższą pozycję socjalną w „sforze”, wzmaga się u niego poczucie niezależności, pojawiają zachowania buntownicze. Niektóre bardziej wrażliwe osobniki mogą przejawiać w tym czasie pewne zaburzenia psychiczne. Nie można pozostawić psu uczucia, że dominuje. Rola właściciela w tym trudnym okresie rozwoju psa to wyraźne określenie rangi socjalnej psa w rodzinie, wyrażone w sposób dla niego zrozumiały. Początkowo, szczenię uważa właściciela za szefa sfory. Należy umacniać je w tym przekonaniu używając kodu hierarchicznego, czyli zachowując zasady współżycia w psiej sforze. Nauczenie psa samodzielności oraz właściwego miejsca w hierarchii w ludzko-psim stadzie to główne zadania właścicieli w okresie młodzieńczym. Zaniedbanie spełnienia wyżej opisanych zaleceń dla każdego etapu rozwoju szczenięcia, staje się przyczyną późniejszych zaburzeń zachowania. Niedostateczna dbałość o sukę ciężarną (brak pieszczoł, częste sytuacje stresowe) może być przyczyną zbytniej lęklivosti szczeniąt. Niedotykanie szczeniąt do 3 tygodni powoduje brak ich tolerancji na dotyk. Brak kontaktu z matką do 5.- 6. tygodni, a także brak kontrolowania gryzienia i pobudzenia ruchowego szczenięcia w wieku 2-3 miesięcy może być przyczyną nadaktywności i nadpobudliwości psa, brak kontaktu z rodzeństwem do 6-7 tygodni, a potem brak kontaktu z psami do 3 miesiąca życia może spowodować późniejsze problemy w komunikacji z innymi psami, agresję wobec psów lub strach przed nimi. Brak kontaktów z różnymi ludźmi, z dziećmi, z ruchem ulicznym, z innymi zwierzętami, itp. do wieku 3 miesięcy staje się powodem fobii przed nimi. Przebywanie szczeniąt do 3 miesięcy w odosobnionym pomieszczeniu, pozbawionym bodźców akustycznych, w izolacji od świata zewnętrznego staje się przyczyną lęków, nadwrażliwości na bodźce zewnętrzne takie jak hałas, strzały, itp. Nieuwzględnienie konieczności usamodzielnienia szczenięcia to przyczyna lęku separacyjnego. Nienauczenie psa jakie jest jego miejsce w hierarchii bywa powodem kłopotów związanych z dominacją psa i powodem jego agresji.